

En generations bok

HANNU SOIKKANEN

Vid läsningen av *Historia nyt* har jag funnit tankar som såväl programmatiskt som oavsiktligt är typiska för en yngre mellangeneration. Enligt min mening kan man på goda grunder tala om boken som en generations bok. Den ansluter sig till något som kan urskiljas på många andra områden: generationen är viktig både för att den förenar dem som tillhör den och för att den skiljer dem från andra generationer. Boken är ett verk av den generation som grovt taget följde den generation som blev fullvuxen efter kriget på 1940- och 1950-talen, d.v.s. min generation. Bokens generation är född under en period som sträcker sig från 1940- till 1960-talet.

Det är möjligt att det finns ett ingenmansland mellan de här generationerna. I sin argumentering för att Väinö Linna var den som svarade på en viktig social beställning hänvisar också Pauli Manninen till att min generation inte förmådde svara på den nationella integrationsutmaning som inbördeskriget 1918 innebar för 1950- och 1960-talen, utan att den uppgiften tillföll Linna, Kekkonen och sociologen Erik Allardt. Å andra sidan svarade vår generation enligt min mening på den utmaning som bestod i att utreda bakgrunden till Paasikivis linje. Boken innehåller olika intressanta antydningar om vad som kunde vara den utmaning som denna generation ställs inför. Matti Peltonen hänvisar till krisen och den ekonomiska tillväxtens avstannande, Pertti Haapala till att den referensram som bestått i utveckling, modernisering och nationalstat har brutit samman. Även om boken uppvisar skiljaktigheter i enskildheter, visar samtliga uppsatser gemensamma drag som naturligt kan förklaras utgående från generationstillhörighet. Max Engman hänvisar också i sin behandling av finsk och finlandssvensk historieskrivning till hur generationen har ersatt språket som förenande faktor.

Gränsöverskridande relativitet

Det mest centrala draget i boken är i alla fall betoningen av relativitet och det ansluter sig enligt min mening klart till denna generations erfarenheter. Det syns i inställningen till resultaten, det kommer fram i förhållandet till metodiska frågor. Resultatens tillförlitlighet är något relativt; man kan på många olika sätt komma fram till resultat, som ändå i många avseenden är begränsade. Ett annat dominerande drag är överskridandet av gränserna mellan vetenskaperna. I flera sammanhang ses de som begränsande och ingen är ute efter att betona sitt eget revir. Ti-

digare har man i allmänhet försökt dra upp gränser i förhållande till andra vetenskaper och muta in ett eget område.

Bakom denna inställning ligger en brytningsperiod som sprängt sönder gamla uppfattningar som betraktats som hårda fakta. Den förändring som ägt rum i Sovjetunionen skapar t.ex. en grund för erfarenheten att också hårda strukturer kan krossas och fakta visa sig vara hypoteser. Man kan ju t.ex. betrakta Paasikivis uttalande att "vi inte kan göra någonting åt geografin" bara som ett slags tolkning. På många områden, inklusive vetenskapen, har vi upplevt en brytning som leder fram till tanken att det inte ens finns något sådant som säkra fakta eller också till en inställning att de säkra förhållandena är nya och ansluter sig t.ex. till miljön och den vägen kanske till en kommande kris.

Från den internationella diskussionen vet vi att det inom historieforskningen finns motstridiga strömningar som går i olika riktningar och förändras i olika takt. Jag tänker å ena sidan på närmandet till samhällsvetenskaperna, som karakteriseras av teoriinriktning eller generaliseringar, nya begrepp och en betoning av problemformuleringen. Till Finland kom den här inriktningen mycket sent. I en del uppsatser i *Historia nyt* är tankegången också, att närmandet till samhällsvetenskaperna är en uppgift som fortfarande pågår och att historieforskningens utveckling mot större vetenskaplighet och modernisering fortgår på detta sätt. Till en del som en reaktion mot närmandet till samhällsvetenskaperna och till en del som en strävan att överbrygga klyftan mellan den inriktning som står nära samhällsvetenskaperna och den traditionella singulariserande historieskrivningen har man på ett nytt sätt börjat betona det narrativa momentets betydelse. Det innebär bl.a. i en viss utsträckning att man betonar det unika och en möjlighet som öppnar sig mot alternativa trender. Det innebär dock åtminstone inte en direkt återgång till det gamla.

Många uppsatser präglas också av en strävan att skapa en ny syntes och att överbrygga motsättningen mellan dessa två skiljaktiga infallsvinklar. Å andra sidan uppvisar de olika uppsatserna en något varierande uppfattning om vad den moderna historieskrivningen borde vara. Av flera uppsatser får man intrycket, att denna gamla motsättning inte är viktig och man inte bör göra den till en gränslinje.

Historieforskning och samhälle

Pekka Ahtianens och Jukka Tervonens inledande uppsats ger enligt min mening en god bild av historieforskningens brytning efter kriget. Den generation som växte upp efter kriget hade målsättningen att befria historien från den börda den fått bära genom att den ställt sig i den unga republikens tjänst med målsättningen att bygga upp ett ståligt nationellt förflutet. Den tidens unga forskare ville göra historien

vetenskaplig. Detsamma kom till synes också inom de andra samhällsvetenskaperna. I flera av de systematiska samhällsvetenskaperna innebar t.ex. en mera sofistikerad användning av matematiska metoder ett försök i den här riktningen. Historiens motargument blev en betoning av källkritiken. Man erkände resultatens relativitet genom att konstatera tidsbundenhetens inverkan på frågeställningarna och genom att betona de för historien typiska metoderna. Man undvek politiska och samhällsliga ställningstaganden och bindningar. Enligt Ahtiainen och Tervonen förlorade man emellertid samtidigt kontakten till det omgivande samhället. De menar att strävan till vetenskaplighet ledde till inkräkthet och att också närmandet till samhällsvetenskaperna ägde rum inom en smal sektor. I denna kritik av tidigare forskning och uppskisserandet av en ny linje finns ett av bokens program. Enligt det måste relationen mellan historieforskningen och samhället ses på ett nytt sätt. Historieforskningens ställning blev inte klarare genom att man betonade vetenskapen eller särprägligheten i den kunskap den producerade. För bokens författare, klart uttryckt hos Ahtiainen och Tervonen, är dessa drag självklara utgångspunkter. Historieforskningens betydelse avgörs av om den producerar tillförlitlig kunskap om viktiga frågor.

Pertti Haapala, som återvänt hem från ett år i Amerika, efterlyser betydelsen av den producerade kunskap Ahtiainen och Tervonen behandlar. Han avvisar tanken att den självkritik som uppstått inom de systematiska samhällsvetenskaperna mot övergripande generaliseringar och teorier skulle innebära att historieskrivningen skulle ha haft rätt. Historikernas lösningar blir inte mera övertygande om man inom samhällsvetenskaperna betonat företeelsernas komplexitet och inom nationalekonomin kritiserat premisserna om ekonomin med hänvisning till Braudel, som – enligt Peltonen – för fram hela sex slag av ekonomisk logik.

I fråga om Finlands historia framför Peltonen åter en gång sina misstankar beträffande skogssektorförklaringens tillräcklighet och ger som stöd för sin ståndpunkt en intressant analys av själva förklaringsmodellens dimensioner och grunderna för sitt eget tvivel. De här resonemangen hör till det nya man väntar sig av de unga. Peltonen lyfter fram en annan intressant synpunkt. Han hänvisar till Erkki Pihkalas undersökning rörande andra världskrigets tid och kombinerar den med en frågeställning som rör kriser och stagnation, vilket resulterar i intressant ekonomisk historia för framtiden och redan för vår tid.

Vid institutionen för ekonomisk och socialhistoria har vi ur ett generellt perspektiv försökt dryfta människans överlevnadsstrategier under kriser. Då Peltonen söker efter vassare vapen för ekonomisk historia godtar han inte amerikanen Joel Mokyr's uppfattning, att en betoning av nationalekonomiska metoder är en lösning på den ekonomiska historiens metodproblem. Synpunkten kan generaliseras till hela boken; för-

fattarna förhåller sig fördomsfritt till de andra samhällsvetenskapernas metoder, men inte så att de automatiskt söker förebilder. Såväl Antti Kuusterä som Markku Kuisma för fram ett nytt viktigt område inom ekonomisk historia. Enligt exempel från Sverige ser båda maktforskning som viktig och betonar maktaspekten också inom företagshistorisk forskning. Karl-Erik Michelsens uppsats om teknologihistoria för också fram många nya uppslag.

Offentligt, privat, möjligt

Pauli Kettunens uppsats om den politiska historien innehåller en god analys av den tidigare forskningen. I många länder har uttryckligen den traditionella statscentrerade historien utsatts för sträng kritik. Speciellt har man kritiserat sådan utrikespolitisk historia där utrikesministerierna är självklara subjekt som reagerar på varandras budskap. Den här kritiken har knappt alls hörts hos oss; vi har underlåtit att springa det varvet. Representanterna för ämnet politisk historia i Åbo har visserligen svarat på den här kritiken genom att vidga utrikespolitikens förklarings- och kontaktyta till samhället. Kettunen instämmer på sätt och vis i den här kritiken och föreslår, inte att man skall förkasta staten, utan klarlägga dess gränser till medborgarsamhället och det privata. Han kan konstatera hur den politiska historien är offentlighetens verkliga gullgosse och har uppnått denna ställning bl.a. genom att den avslöjat hemligheter ur nya källor. Kettunen förmår inte riktigt bli entusiastisk över framgång på sådana premisser.

I sin behandling av den historiska biografiska forskningen betonar Ari Uino vikten av att klarlägga relationerna mellan det hemliga eller privata och det offentliga. I olika sammanhang har bl.a. Ilkka Heiskanen på tal om den statsvetenskapliga forskningen hänvisat till att forskningen i Finland har varit försiktig i fråga om att avslöja personliga strävanden hos de agerande.

I flera uppsatser framhävs möjligheten att hålla ögonen öppna också för en annorlunda utveckling, ett slags öppenhet för oförverkligade alternativ. T.ex. Pauli Kettunen nämner i positiv anda Martti Ahtis undersökningar som konkretiserar att händelserna också kunde ha tagit en annan vändning. Också Heikki Mikkeli hänvisar till detta slag av det möjligas historia.

I boken försöker man även överbrygga den gamla motsättningen mellan strukturer och handlingar. Samtidigt aktualiseras tanken på en total historia, vars utövare inte väljer en smal sektor för att uppnå specialiseringsfördelar. Tuija Pulkkinen talar direkt om "utslätningen till specialist på något slag av historia" som ett skrämmande alternativ som hon vill undvika.

Nya tongångar hörs också i Juha Sihvolas uppsats om antikforsk-

ningen. Han konstaterar visserligen, att en antikforskare blir tvungen att dryfta vad det är som ger hans arbete ett allmänt intresse. Det är inte självklart, men han varnar för "banal populism" och betonar att detta är hela vetenskapsgrenens, men inte den enskilde forskarens problem. Han betonar också, att den grundläggande utgångspunkten måste vara en forskning som är solid enligt vetenskapens egna interna kriterier; först på denna grund kan man börja bygga popularisering och tillämpningar. Han efterlyser också arbetsro för grundforskningen.

*

Det svårt att karakterisera Historiellinens yhdistys festskrift som en bok av "arga unga män". Den karakteristiken har ju under tidernas lopp ofta använts om föreningen, men boken är inte alls arg, om man med ilska avser uppställandet av gränser och motsättningar. Boken präglas av en stark betoning av relativitet. Det typiska är snarast ödmjukhet, försiktighet och osäkerhet. Just i dessa avseenden är den en äkta avspeglning av sin tid, därför att det verkar som om vissheten om att det går att få samhällsmekanismerna under kontroll skulle ha fått stryka på foten. På 1960-talet trodde man att samhällets funktionsmekanismer var klarlagda och kända. Det förefaller som om förmågan att diskutera har vuxit och helt uppenbart har förmågan vuxit att behandla historieforskningen stora frågor. I detta avseende är den nya generationen bättre än den föregående.